

המהפכה השנייה

זה היה לב המהפכה המשפטית: במשך שנים עודד בג"ץ עתירות בכל התחומים ונמנע מלהטיל הוצאות על עותרים, גם אם הגישו עתירות חסרות בסיס. עכשיו, פרופ' דניאל פרידמן מברך על ניצניה של מהפכת נגד: מי שהעתירה שלו נדחתה – משלם

גם כאן אין ארוחות חינם. בית המשפט העליון

המהפכה המשפטית שעברה על ישראל הוכרזה ברבים בקול תרועה רמה, ובמסגרתה הפך בג"ץ לגוף פוליטי המעורב בניהול המדינה על כל היבטיה. תהליך ההחלמה מהמהפכה הזו ומהמחיר הכבד שגבתה מתרחש באיטיות וברמה יחסית, אך יש סימנים לכך שהוא החל. ביטוי חשוב לכך ניתן באחרונה בכמה מקרים של פסיקת הוצאות נגד עותרים ציבוריים שעתירתם לבג"ץ נדחתה. בין הצעדים ששימשו לקידום המהפכה האמורה היה פתיחת שערי בג"ץ לכלל רכפין, גם אם אין לו עניין אישי בעתירה. כך ניתן היה לתקוף כל מינוי בשירות הציבורי בנימוק שנמצא דופי כלשהו בעברו של המועמד או שהתבטא בלשון שאיננה תקינה פוליטית. אפילו הענקת פרס ישראל שימשה לא אחת עילה לפינייה לבג"ץ.

פעולות צבאיות העניקו כר נרחב לעתירות לבג"ץ. כך למשל, בעקבות מבצע "חומת מגן" בשנת 2002 זכינו לגל של עתירות. בחוברת אחת של פסקי דין מאותה שנה פורסמו לא פחות מעשרה פסקי דין בעתירות, שבכולן נדרש צה"ל להתייצב בבית המשפט, להסביר את הצעדים ההומניטריים שהוא נוקט בקשר ללחימה ופעמים גם להגיע להסדרים שיספקו את בג"ץ או את העותרים.

אחד המקרים המבטאים היטב את המגמה התרחש בשנת 2007. עמותת "עדאללה" הגישה עתירה לבג"ץ נגד הפרקליט הצבאי הראשי, שהחליט לא לפתוח בחקירה פלילית בשל פגיעה באזרחים והרס בתים ברצועת עזה, דברים שאירעו בפעולות צבאיות בשנת 2004. אף שלא היה יסוד לעתירה, אף על פי שלא הייתה כל ראיה לכך שבוצעה עבירה פלילית וחרף העובדה שהיא שלקחה גם בשיהוי ניכר, החליט בג"ץ שלא לחייב את העותרת בהוצאות, "מפני חשיבות המטרה שבה עוסקת העתירה" (בג"ץ 3292/07). נראה כמעט שבת המשפט אסיר תודה לעמותה שהעניקה לו הזדמנות לדרון בנושא הנראה לו חשוב. מובן שגישה כזו מעוררת פניות לבג"ץ גם אם אין בהן ממש. אחר כך אפשר להתלונן על עומס.

המהפכה שיבשה את עבודת בית המשפט העליון, שהקדיש חלק נכבד מזמנו לנושאים שאין מקום שיעסוק בהם

בית המשפט איננו צריך להבגין להיטות לשפוט או לעודד עתירות, ובוודאי שאין מקום לעשות זאת על חשבון הצד הזוכה

אשר גרוניס, שיש לפסוק הוצאות גם נגד עותרים ציבוריים שעתירתם נדחתה. זוהי פסיקה חיונית, הגיונית וראויה. בית המשפט איננו צריך להפגין להיטות לשפוט או לעודד עתירות, וודאי שאין מקום לעשות זאת על חשבון הצד הזוכה. מי שנפגע ויש לו עילה טובה לעתירה – דלתות בית המשפט פתוחות בפניו. אך אם עתירתו נדחתה – יהא דינו כדין כל מתדיין אחר הנדרש לשאת בהוצאות המתאימות.

קיים סימן נוסף, מעורר לא פחות, להתפתחות חיובית לבג"ץ: מזה חודשים ארוכים אנו חשופים לדין פומבי ומביך בשאלה אם לתקוף באיראן, אני נמנה עם אלה הסבורים שאין מקום לפעולה כזו ללא תיאום עם ארה"ב, אך בכל מקרה ברור שהנושא איננו שפיט ואין בכוחו ומתפקידו של בג"ץ להושיענו. בימי השיא של המהפכה המשפטית, שבהם הכל היה שפיט, אפשר שהיינו זוכים לעתירה נגד תקיפה אפשרית, ומלומד המבדיר את המותר והאסור לפי המשפט הבינלאומי ובוהן אם הפעולה נמצאת ב"מתחם הסכני רות". היעדרה של עתירה כזאת (לעת עתה), אולי אף היא מסימני ההתאוששות מהמהפכה.

הצד הזוכה (לרבות הקופה הציבורית), שנאלץ להתגונן בפני עתירה שלא היה לה מקום ולשאת בהוצאות הכרוכות בכך. כעת אנו עדים לתפנית, או ביתר דיוק לחזרה למצב הנורמלי. בכמה פסקי דין שניתנו באחרונה קבע בית המשפט העליון, בהנהגתו של הנשיא

המהפכה גבתה כאמור מחיר יקר. בצד שיבוש מערכות השלטון ויכולת המשילות של הרשות המבצעת, היא שיבשה גם את עבודת בית המשפט העליון עצמו, שהקדיש חלק נכבד מזמנו לנושאים שאין מקום שיעסוק בהם, ובכך נפגעה יכולתו לטפל בנושאים המהווים לחם חוקו. הסחבת שבאופן טבעי התפתחה בבית המשפט העליון, הקרינה גם על שאר הערכאות.

לכך מצטרפת העובדה שההליך המשפטי הוא יקר, והאמירה שאין ארוחות חינם כוחה יפה גם בהקשר הנוכחי. הטיפול בעתירה המוגשת נגד המדינה כרוך בהוצאות ניכרות, ועתירה שמעורבים בה אישים נוספים (למשל, בעתירה נגד מינוי של פלוני או בעד העמדה לדין של אלמוני) עשויה לחייב אותם לשכור עורך דין בעלות של אלפי ואולי עשרות אלפי שקלים.

הכלל בשיטתנו הוא שהמפסיד משלם את הוצאותיו של הזוכה. אולם המהפכה המשפטית ביקשה לעודד הגשת עתירות לבג"ץ, וכך לאפשר לו להיות מעורב בכל הנושאים הציבוריים. לפיכך פיתח בג"ץ נוהג שלא לחייב את העותרים הציבוריים בהוצאות, גם כאשר לא היה לעתירה כל בסיס. מי ששילם את המחיר היה